

“OLTINGA TENG ASRIY BITIKLAR”

Fayzullayeva Gavxar JDPI talabasi
Ilmiy rahbar: Jo‘rayev Shukrullo,
JDPI o‘qituvchisi

“Adabiyot xalqning yuragi, elning ma’naviyatini ko‘rsatadi. Bugungi murakkab zamonda odamlar qalbiga yo‘l topish, ularni ezgu maqsadlarga ilhomlantirishda adabiyotning ta’sirchan kuchidan foydalanish kerak. Ajdodlar merosini o‘rganish, buyuk madaniyatimizga munosib buyuk adabiyot yaratish uchun hamma sharoitlarni yaratamiz”¹

XX asr o‘zbek adabiyotida o‘zining teran mushohadaga boy bo‘lgan, odamni chuqur o‘ylashga majbur qiladigan, bir qaraganda o‘quvchini xalqchil gaplari bilan o‘ziga rom qila olgan, dastlabki asari bilan ustoz yozuvchi Abdulla Qahhordek adiblar nazariga tushgan yozuvchi O‘tkir Hoshimov hayotidagi qariyb ellik yillik kuzatishlar natijasida “Daftar hoshiyasidagi bitiklar” nomli asar yozdi va uni rafiqasi O‘lmasxonga bag‘ishladi. Ushbu kitob adibning o‘z tili bilan aytganda, haqiqatdan ham: “Bular mening kuzatuvlarim. O‘ylarim. Bir qadar armonli, bir qadar istehzoli, bir qadar tabassumli xulosalarim...” hisoblanadi.

“Chegara” “Odamzod nima uchun kaftdek hovlisiga gul ekadi? Undan ko‘ra sholg‘om eksa, qozoniga tushadi-ku. Odamzod nima uchun bulbul chax-chaxini eshitganda entikib ketadi? Undan ko‘ra bulbulni sho‘rvaga solib pishirsa, nafsini qondiradi-ku. Odamzod nima uchun osmonda charaqlab yotgan yulduzlarni ko‘rib, ko‘ngli zavqqa to‘ladi? Yulduzlar uning hamyonidagi tillalar emas-ku. Odamzod nima uchun kitob o‘qiyotib, suyukli qahramoni o‘lib qolsa yig‘laydi? Uni yozuvchi “ichidan to‘qib chiqargani”ni biladi-ku ?

Odamzod nima uchun o‘zga yurtlarga borib behisob mol-dunyo orttirsa-yu, ittifoqo bolaligi kechgan kulbasi tushiga kirib qolsa, tuni bilan yig‘lab chiqadi? Axir u shohona qasrda yashaydi-ku. Odamzod nima uchun bolasining boshida alla aytadi? Go‘dak alla eshitmasa uxlamaydimi? Odamzod nima uchun nevarasini yetaklab necha zamon avval o‘tib ketgan bobosining qabrini ziyorat qiladi?

Marhumularni ko‘rmaydi-ku?! Gap shundaki, Odamzodni hayvonotdan ajratib turadigan chegara bor . Bu chegaraning nomi Ma’naviyat deb ataladi! ²

Adib ushbu xulosasida nafaqat insonlar va hayvonlar o‘rtasidagi chegarani ko‘rsatib bergan, balki «insonlar» va shu nomdagi «kimsalar» bilan o‘rtadagi farqni ham ochib bera olgan. Bu farqlanishning nomini «Ma’naviyat» deb nomlagan. Haqiqatdan ham, bugungi kunda o‘zlarini «realist» deya atovchilar ko‘payib bormoqda. Ya’ni, ular hovlisiga gul ekishdan ko‘ra sholg‘om ekishsa, “qozon”lariga foyda bo‘lishi, bulbul chax-chaxini eshitishdan ko‘ra uni sho‘rvasiga solishsa,

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning «O‘zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o‘rganish va targ‘ib qilishning dolzarb masalalari» mavzusidagi xalqaro konferensiya ishtirokchilariga yo‘llagan tabrigi.07.08.2018

² O‘tkir Hoshimov.Daftar hoshiyasidagi bitiklar.T.Sharq,2013.7b

“qorin”lariga foyda bo‘lishi bir tarafdin olib qaraganda to‘g‘ri. Lekin inson “inson” degan nomga nafsini yenga olishni bilganidagina musharraf bo‘ladi.

Balki adib ushbu fikrlari bilan inson va uning nafsini o‘rtasidagi tafovutni ko‘rsatib bermoqchi bo‘lgandir? Agar shunday bo‘lganida, muallifning xulosasining yakunlovchi qismidagi: “Odamzodni hayvonot dunyosidan ajratib turadigan chegara bor . Bu chegaraning nomi Ma’naviyat deb ataladi” jumlasidagi “hayvonot dunyosi”ni nafsiga qiyoslasak, uning odamzod bilan o‘rtasidagi chegara nomi “Ma’naviyat” hisoblanadi.

“Andisha” . “Ota – bobolarimiz shunday deb tanbeh beradilar : «O‘choq boshini hech qachon qo‘shnining devoriga yopishtirib solma. Taom pishirayotganda o‘chog‘ingdan chiqqan tutun qo‘shnining ko‘zini achitsa, yegan ovqating harom bo‘ladil” O‘zbekning andishasini isbotlash uchun yana qanday misol kerak ?”³

Yozuvchining ushbu fikrlarini o‘qib bevosita ushbu fikrni davom ettirishni xohladim. O‘zbekning uyiga mehmon kelsa, albatta, mezbon tomonidan yaqin qo‘shnilari mehmonning oldiga «chaqiriladi», qo‘shnichilikda kimningdir sog‘ligi yaxshi emas bo‘lsa, ro‘zg‘orida «to‘kinchilik» bo‘lmasa ham, «yo‘qdan bor» qilib taom chiqarilib, bemor holidan xabar olinadi, biror bir tansiqroq taom pishirilsa, albatta, qo‘shnisiga ham ilinadi, mehmon ketayotganida hech qachon «qo‘li quruq» qilib qaytarilmaydi... Bularni sanasak adog‘iga yeta olmaymiz. Bu bor yo‘g‘i qo‘shnichilikdagi «andisha» edi.

Andisha mavzusiga to‘xtalar ekanmiz, bu xususida milliy adabiyotimizning yorqin vakillari bo‘lmish Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanidagi ba’zi sujetlar yodimga tushdi. Ziyo shoxichi va uning o‘g‘li Rahmat Otabekning oldiga kelishadi. Shunda Otabek Hasanalidan choy damlab berishini iltimos qiladi va Hasanalining uydin chiqib uzoqlashishini kutib turadi-da, sekingina qilib mehmonlarning «Hasanali kim?» degan savoliga «qulimiz», -deya javob beradi... Nima uchun u bunday qilgan? U oddiy bir o‘n besh tilloga sotib olingan xizmatkor bo‘lsa! Agar Otabekning o‘rnida G‘arb adabiyot vakillarining qahramonlari bo‘ladigan bo‘lsa, ular baralla, xizmatkorlarining oldida «Bu mening qulim!» degan bo‘lardi-ku! Nega Otabek bunday qilmadi? Chunki u-o‘zbek! Unda chinakam o‘zbekka xos fazilat- andisha bor!

Shu o‘rinda Qodiriyning: «So‘z so‘zlash va jumla tuzishda uzoq andisha kerak», -degan gaplarini eslab o‘tishimiz lozim.

“Daftar hoshiyasidagi bitiklar” to‘plamidan o‘rin olgan quyma fikrlar atoqli adibning qanchalik ulkan tafakkur sohibi ekanligini ko‘rsatadi. Bir o‘rinda ustoz yosh ijodkorlarga, roman quvvati bilan qissa va qissa quvvati bilan hikoya yozishni maslahat bergani yodimda. Ana shu hikmatiga, avvalo, o‘zi amal qilgan adibning deyarli har bir bitigi – yaxlit mukammal asar bo‘lgani ko‘rinib turibdi. Ularning har biri qissa, hikoya quvvati bilan bitilgan, desak ayni haqiqatni aytgan bo‘lamiz. Bu bitiklarda chinakam donishmandlik, xalqparvarlik va yaxshilik nuri aks etib turganini his etasiz. Tabiyatan sermulohaza va kamgap ustozimiz bilan har bir ijodiy uchrashuidan ham muxlislari ko‘p ma’naviy oziq olganlarini e’tirof etishardi. Boisi, ulkan iste’dod sohibi bo‘lgan adibning dono o‘gitlari, ajib aforizmlari,

³ O‘tkir Hoshimov. Daftar hoshiyasidagi bitiklar. T. Sharq, 2013. 10b

tashbehleri, quyma fikrlari kitobxonlarni sehrlab qo‘yardi. Ana shu quyma fikrlar qog‘ozga tushib, betakror bitiklarga aylanganini izohlashga hojat bo‘lmasa kerak.

Adibning falsafiy-adabiy janrda yozgan betakror bitiklari mohiyatida ana shu muqaddas kalomlar ruhini his etasiz. Shul bois har bir bitik o‘quvchini fikrlashga, mushohada yuritishga, bahsga chorlab, ma’naviy xazinasini boyitadi.”⁴

L.N.Tolstoy “Buyuk haqiqatlar-eng oddiy haqiqatlardir”-deganidek, O‘tkir Hoshimovning hayoti davomida yozgan ushbu asari ham eng oddiy haqiqatlar sirasiga kiradi. Biz ushbu asar orqali hayotimiz davomida uchratishimiz mumkin bo‘lgan voqea-hodisalarga nisbatan adibning bildirgan xulosalari, fikrlarini o‘rganamiz. Aslini olganda, adibning ushbu asari xulosalar, fikrlar to‘plami ekanligi uchun boshqa asarlaridan o‘quvchidan chuqur, mantiqiy, falsafiy o‘ylashni talab etganligi bilan farqlanadi. Yozuvchi bu bilan bizni ko‘proq mustaqil fikrlashga, fikrlaganda ham aniq, to‘g‘ri fikrlashga, sabab, mohiyatni anglab yetishga, zarur o‘rinlarda ibrat olib, zarur o‘rinlarda xulosa chiqarishga o‘rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev. “O‘zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o‘rganish va targ‘ib qilishning dolzarb masalalari” mavzusidagi xalqaro konferensiya ishtirokchilariga yo‘llagan tabrigi.2018
2. O‘.Hoshimov. “Daftar hoshiyasidagi bitiklar”.T.Sharq.2013
3. O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Meros komissiyasi mas’ul kotibi, filologiya fanlari nomzodi, dotsent To‘lqin [Eshbek. @uchildiz.uz](https://www.instagram.com/eshbek.uchildiz.uz) sayti
4. A.Qodiriy. “O‘tkan kunlar”.
5. Cho‘lpon. “Kecha va kunduz”.

⁴ O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Meros komissiyasi mas’ul kotibi, filologiya fanlari nomzodi, dotsent To‘lqin Eshbek